...::KENT AKADEMİSİ | URBAN ACADEMY

Volume: 19 Issue: 6 - 2026 | Cilt: 19 Sayı 6 - 2026

ARTICLE INFO | MAKALE KUNYESI

Article Type: Research Article | Araştırma Makalesi
Received Date | Gönderilme Tarihi: 07.03.2026
Accepted Date | Kabul Tarihi: 14.08.2026
Published Date | Yayın Tarihi: 18.08.2026

CITATION INFO | ATIF KÜNYESİ

Battal, C. & Akyüz Levi, E. (2026). Somut Olmayan Kültürel Miras Bağlamında İzmir Anafartalar Caddesi ve Çevresi, Kent Akademisi Dergisi, 19(6):01-23.
https://doi.org/10.35674/kent.1904797

Somut Olmayan Kültürel Miras Bağlamında İzmir Anafartalar Caddesi ve Çevresi

İzmir Anafartalar Street and Its Surroundings in The Context of Intangible Cultural Heritage

Cansu BATTAL[1], Eti AKYÜZ LEVİ[2]

Öz

Toplumlara aidiyet ve süreklilik hissi kazandıran somut olmayan kültürel miras, kültürel çeşitliliği destekler ve nesilden nesile aktarımı sağlar. Açığa çıkarılmayan miras, hızla dönüşen sosyokültürel yapı nedeniyle tehdit altına girer. Bu çalışmanın amacı, geleneksel dokusunu koruyan "Anafartalar Caddesi ve Çevresindeki" somut olmayan kültürel mirası tespit ederek, bunların sürdürülmesi ve yeniden canlandırılmasına yönelik öneriler sunmaktır. Bu bağlamda çalışma kapsamında, antik dönemden günümüze dek birçok medeniyete ev sahipliği yapan, günümüzde de kendine özgü kimliğiyle İzmir'in simgelerinden biri olan Kemeraltı Kentsel Sit Alanı içerisindeki Anafartalar Caddesi ve çevresi incelenmiştir. Çalışmada; söz konusu alan, tarihi süreçte ele alınacağından tarihsel yöntem; cadde kendi içerisinde karşılaştırılarak değerlendirileceğinden karşılaştırmalı yöntem kullanılmıştır. Anafartalar Caddesi ve çevresinin somut olmayan kültürel miras ögeleri değerlendirilmiş, bu ögelerin mekânsal karşılığı liste olarak belirtilmiş ve her birine yönelik seçilen örnekler detaylı olarak incelenmiştir. Kemeraltı'nın karakteristik özelliklerinden biri de alanda belirli işlevlerin belirli alanlarda toplanmasıdır. Kent ile ilgili eski haritalarda yer alan sokak ve çarşı adları, bu işlevleri yansıttığı için araştırılarak görselleştirilmiştir. Çarşı içerisinde alt çarşıların yer alması, kentin ticari önemini de yansıtmaktadır. Böylece Anafartalar Caddesi ve çevresinde kent belleğinde önemli yeri olan somut olmayan kültürel miras değerleri ile bu mirasın sürdürüldüğü alanlar araştırılarak ortaya çıkarılmıştır. Bu değerlerin korunması, kültürel mirasın gelecek nesillere aktarılması ve toplumun alana aidiyetinin sürdürülebilmesi açısından önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Anafartalar Caddesi, Basmane, Kemeraltı, koruma, somut olmayan kültürel miras

ABSTRACT

Intangible cultural heritage, which instils a sense of belonging and continuity in communities, supports cultural diversity and ensures its transmission from one generation to the next. Unrecognized heritage is threatened by rapidly changing sociocultural structures. The purpose of this study is to identify the intangible cultural heritage in the "Anafartalar Street and Surroundings" area, which preserves its traditional fabric, and to offer recommendations for its preservation and revitalization. In this context, the study examines Anafartalar Street and its surroundings within the Kemeraltı Urban Conservation Area-a site that has been home to many civilizations from antiquity to the present and remains one of Izmir's symbols today due to its unique identity. In this study, the historical method was employed since the area in question was examined within its historical context, and the comparative method was used since the street was evaluated by comparing it with itself. The intangible cultural heritage elements of Anafartalar Street and its surroundings were assessed; the spatial counterparts of these elements were listed, and the examples selected for each were examined in detail. One of the characteristic features of Kemeraltı is the concentration of specific functions in specific areas. The names of streets and markets found on old maps of the city were researched and visualized because they reflect these functions. The presence of sub-markets within the main market also reflects the city's commercial significance. Thus, the intangible cultural heritage values that hold an important place in the city's collective memory-specifically along Anafartalar Street and its surroundings—and the areas where this heritage is preserved have been researched and brought to light. The preservation of these values is crucial for transmitting cultural heritage to future generations and sustaining the community's sense of belonging to the area.

[1] **Corresponding Author:** Dokuz Eylül University, The Graduate School of Natural and Applied Sciences cansu.battal@ogr.deu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3490-5639

[2] Dokuz Eylül University, Faculty of Architecture, eti.levi@deu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3113-686X

Keywords: Anafartalar Street, Basmane, Kemeraltı, conservation, intangible cultural heritage

GİRİŞ

UNESCO'nun kuruluşundan 17 Ekim 2003 tarihine kadar "folklor", "halk kültürü", "sözlü kültür", "geleneksel kültür" olarak yer verilen miras alanı, bu tarihte kabul edilen "Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi" sürecinde "somut olmayan kültürel miras (SOKÜM)" olarak adlandırılmıştır (UNESCO, 2003). Sözleşmeye göre "SOKÜM" toplulukların, grupların ve zaman zaman bireylerin kendi kültürel mirasının bir parçası olarak gördükleri bilgiler, uygulamalar, anlatımlar, beceriler, temsiller ile bunlara eşlik eden araçlar, gereçler ve kültürel mekânlarla birlikte oluşturduğu bir bütünü tanımlar. Bu miras; toplulukların çevreleriyle, doğayla ve tarihleriyle olan sürekli etkileşimi sonucu her dönemde yeniden şekillenerek kuşaktan kuşağa aktarılır (Oğuz, 2018: 94, 168). Böylece kültürel çeşitliliğin korunmasına ve insan yaratıcılığına duyulan saygıya katkıda bulunurken, topluluklara aidiyet ve süreklilik hissi kazandırır. Sözleşme, toplumların kendi kültürel kimliklerinin bir parçası olarak anlamlandırdığı SOKÜM'ün korunması ve gelecek nesillere aktarılması açısından yol, yöntem ve olanakları tanımlamaktadır. SOKÜM'ün korunması kapsamında kimlik oluşturma, belgeleme, araştırma, muhafaza etme, koruma, geliştirme ve güçlendirme gibi yöntemlerin yanında örgün ve yaygın eğitim yoluyla aktarımını ve kültürel mirasın farklı yanlarının canlandırılmasını içermektedir. UNESCO SOKÜM Listesi kapsamında Türkiye'nin 2025 yılı itibariyle 32 varlığı bulunmaktadır (UNESCO, 2025).

SOKÜM geçmişte yoğun bir şekilde varlığını sürdürürken, gelişen teknoloji birçok sanat ve zanaatın yok olmasına veya yok olma noktasına gelmesine neden olmaktadır. Devletlerin üyeliği ile UNESCO kapsamında SOKÜM çalışmaları yürütülürken, konuya literatürde de yer verilmektedir. Kurin (2004); SOKÜM'ün Korunması Sözleşmesi'nin uygulanmasına yönelik toplum katılımına, temsiline, sürdürülebilirliğine, etik değerlerine ve yaşayan bir olgu oluşuna değinmektedir. Smith (2006), mirasın yalnızca geçmişin korunması olmadığını, aynı zamanda toplumsal kimliğin yeniden şekillendirilmesi olduğunu savunmaktadır. Hafstein (2009), SOKÜM Listesi'nin kültürel uygulamaları dönüştürme biçimini ve temsiliyet konusunu irdelemektedir. Oğuz (2009), SOKÜM'ün gelişim sürecini ve kültürel ifade çeşitliliği ile ilişkisini tanımlayarak bu konuda Türkiye'deki yaklaşımlara eleştiri geliştirmektedir. Alivizatou (2012), SOKÜM'ün belgelenmesi ve sergilenmesi açısından geleneksel müzecilik kavramına farklı bir bakış açısı kazandırarak katılımcı ve toplumu öncelikleyen sistem önerisi sunmaktadır. Tavares (2021); yerel dayanışma, toplumsal bağ ve kriz yönetimi konusunda SOKÜM ile kentsel dirençlilik ilişkisini incelemektedir. Ölçer Özünel (2023), sürdürülebilir kalkınma konusunu SOKÜM açısından ayrıntılı olarak ele almaktadır. Bars (2023); hızlı sanayileşme, göç ve modernleşme ile kültür aktarımının zorlaştığını, SOKÜM'ün korunması sözleşmesinin yayımlanmasından sonra ise yeniden canlandırma politikalarının arttırıldığını belirtmektedir. Ye, Ruan, Xia ve Gu (2025); SOKÜM'ün dijitalleştirilmesi konusunda toplumun mirası benimsemesini destekleyen değişkenleri tespit ederek, kullanıcı odaklı tasarım ile sosyal etkileşimin önemine atıf yapmaktadır.

SOKÜM doküman ve literatürde yer bulsa da, doğal ve somut kültürel miras ile ilgili çalışmalar kadar yaygın değildir. Geleneksel mimariye yönelik alanlarda SOKÜM ile ilgili çalışmalar ise, daha sınırlı bir çerçevede kalmaktadır (Akyıldız & Olğun, 2020; Sarıbekiroğlu & Kul, 2022; Karakul Türk, 2023). Deşifre edilemeyen SOKÜM, değişen sosyokültürel yapı nedeniyle yok olma tehlikesi ile karşı karşıyadır. Bu nedenle söz konusu mirasın deşifre edilmesi, tekil kalan sanat, zanaat ve geleneksel etkinliklerin varlığını sürdürebilmesi için çaba harcanması gerekmektedir. Bu doğrultuda çalışmanın amacı, antik dönemden günümüze kadar varlığını sürdüren, kendine özgü kimliği ile öne çıkan İzmir Anafartalar Caddesi olarak adlandırılan geleneksel doku ve çevresindeki somut olmayan kültürel mirası saptayarak, bu mirasın sürdürülmesi ve yeniden canlandırılmasına yönelik öneriler sunmaktır. Çalışmada; söz konusu alan, tarihi süreçte ele alınacağından tarihsel yöntem; cadde kendi içerisinde karşılaştırılarak irdeleneceğinden karşılaştırmalı yöntem kullanılmıştır. Araştırmanın başlıca soruları;

"İzmir'deki Anafartalar Caddesi ve çevresi ile ilişkili, benzersiz kimlikleriyle öne çıkan somut olmayan kültürel miras unsurları nelerdir?; Anafartalar Caddesi ve çevresinin somut olmayan kültürel miras unsurları nasıl korunabilir ve gelecek nesillere aktarılabilir?" şeklindedir.

Kentin ruhunu hissetmek ve tarihine tanıklık etmek amacıyla caddenin yaşaması ve yaşatılması açısından sahip olduğu SOKÜM araştırılarak ortaya çıkarılmıştır. Toplumun kentsel belleğinin ve alana aidiyetinin sürdürülebilmesi açısından bu mirasın ortaya çıkarılması önem taşımaktadır. Anafartalar Caddesi ve çevresi birçok yayına (Atay, 1978; Akurgal, 1993; Taner, Ecemiş & Aydoğan, 2002; Cadoux, 2003; Göregenli, 2009; Beyru, 2011; Kılıç, 2012; Tekeli, 2017; Kalaycı Önaç, Birişçi & Karcı Demirkol, 2020; Derdiçok, 2023; Karadaş, İlhan, Vardar, Öner & Ersoy, 2023) doğrudan ya da dolaylı şekilde konu olsa da SOKÜM ögelerinin bütüncül olarak ele alındığı bir çalışma bulunmamaktadır. Bu çalışma, konuyla ilgili yapılan araştırmalara SOKÜM'ün tespiti ve koruma çalışmalarının yönlendirilmesi açısından özgün bir katkı sağlamaktadır. Bunun yanı sıra geçmişte bu aks ve çevresinde konumlanan, günümüzde de SOKÜM kapsamında daha çarpıcı biçimde gündemde olan, yaşatılması ve alanda izi bulunan sanat ve zanaatların sürdürüldüğü yapıların belgelenmesi açısından da önem taşımaktadır. Bu çerçevede çalışma literatüre ve alana katkı sağlamaktadır.

1. Kavramsal Çerçeve

1.1 SOKÜM'ün Mekânsal Karşılıkları:

SOKÜM ögeleri literatür ve dokümanlarda incelenerek araştırılmıştır. İnsanların yaşam alanlarıyla korunması gereken somut olmayan kültürel miras, somut kültürel mirası da dinamik alanlara dönüştürür (Metin Basat, 2013: 62). Antik dönemden günümüze uzanan yıkanma ile ilintili ritüellere yönelik kültürün sürdürüldüğü hamam yapıları, beden temizliği kadar sosyalleşmeyi ve sağlıkla ilgili geleneksel uygulamaları barındırarak SOKÜM'ün mekânsal karşılığı durumuna gelmiştir (Özgen, 2016: 112). Günümüzde de sürdürülen gelin hamamı, lohusa hamamı, tellaklık gibi ritüellerle toplumsal bağları güçlendiren yaşayan bir geleneğe dönüşmüştür. Kentsel belleğin aktarıldığı, sosyal etkileşimin sağlandığı ve sözlü kültürün sürdürüldüğü kahve kültürü etrafında şekillenen kahvehaneler (Şekil 1) ise yaşam biçimlerinin nesilden nesile aktarımını sağlayan önemli kamusal alanlardır (Koca & Ersöz Tüğen, 2020: 353-354). Kahve kültürü 16. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı İmparatorluğu'na girmiş ve yaygınlaşmıştır (İzmir Kartpostalları, 1900: 221). Bu dönemden başlayarak kahvehaneler siyasi, gündelik hayat, ekonomi gibi her türlü sohbetin yapıldığı ve oyunların oynandığı yerler durumuna gelmiştir. Yemek kültürü bağlamında iz bırakan mekânlar yalnızca üretim ve tüketim mekânları değil, aynı zamanda halk kimliğini, ritüellerini ve yerel bilgi birikimini yaşatan hafıza mekânlarıdır (Oğan, 2024: 76-77). Günümüzde süren ya da yok olma tehlikesi altındaki zanaatların izleri; ticaret ve üretim geleneği, ustalık-çıraklık ilişkisi, toplumsal dayanışma örneklerini barındıran atölyeler ve çarşı dokusu SOKÜM'ün bir başka mekânsal karşılığını oluşturur (Metin Basat, 2013: 63-64). Bir işlevin aynı mekânda nesiller boyu kesintisiz biçimde sürmesi, kentsel bellek ve SOKÜM değerlerinin nesillerce devam ettirilmesi açısından önemlidir. Bu değerlerin sürekliliği ve mekânsal düzenin kuşaklar boyunca korunması; kültürel kimliğin güçlendirilmesi ve bu değerlerin sürdürüldüğü yapıların yalnızca mimari örnekler değil, yaşayan kültürel hafıza alanları olarak konumlanması bakımından önem taşır (UNESCO, 2003).

Şekil 1. *Türk Kahvehane Geleneğini Gösteren Kartpostal, İzmir* (İzmir Kartpostalları, 1900: 224)

1.2 Anafartalar Caddesi ve Çevresinin SOKÜM Açısından Önemi:

Kentin tarihsel ve kültürel özelliklerini yansıtan Anafartalar Caddesi; İzmir ili, Konak ilçesinde bulunmaktadır. Cadde ve çevresi, bütüncül olarak bir çarşıyı tanımlarken kültürel, sosyal ve ticari merkez olarak tarihi yapı, kültür varlıkları, ticari mekânları ile antik dönemden günümüze kadar İzmir kent kimliği açısından önemli bir yere sahiptir (Derdiçok, 2023: 101). Günümüzün bilgilerine göre, çalışma alanının geçmişi Smyrna Kenti'nin Helenistik Dönemde (M.Ö. 4. yüzyıl) Kadifekale (Pagos Tepesi) eteklerine taşınmasına dek uzanmaktadır (Akurgal, 1993: 12). Bu dönemde alandan, kentin liman bölgesini Kadifekale'ye ve iç bölgelere bağlayan ana ticaret yollarının geçtiği bilinmektedir (Atay, 1978: 7). Limanın çevresinde şekillenen pazar yerleri, ticari depolar ve zanaat atölyeleri sayesinde Kemeraltı bölgesi Smyrna'nın ekonomi merkeziyken Basmane Bölgesi kentin iç bölgelerine ulaşımı sağlayan yolların geçtiği bir bölge olarak stratejik bir noktadadır (Cadoux, 2003: 229-232). Roma Döneminde Smyrna, Batı Anadolu'nun en önemli ticaret merkezlerinden biri durumuna gelmiş; aynı zamanda dini merkez (imparatorluk kültü) olarak da varlığını sürdürmüştür (Kılıç, 2012: 393, 397). Bizans Döneminde de, ticari önemini korumuştur. Anafartalar Caddesi'nin, Smyrna Antik Kenti'nin kıyı çizgisi olarak belirlendiği, bu çizginin iç liman rıhtımına uygun bir kavis olduğu savunulmuştur (Taner vd., 2002: 10). Ancak günümüz verileri antik dönemde kıyı çizgisinin 929 Sokak eğrisinde olması gerektiğini göstermektedir (Karadaş vd., 2023: 1119). Osmanlı Döneminde 16. yüzyılın ikinci yarısına kadar büyük bir gelişim gösteremeyen alan bu tarihten sonra yeniden yükselişe geçmiştir. Osmanlı Döneminde kıyı çizgisinin Anafartalar Caddesi'ne taşındığı belirtilmektedir (Karadaş vd., 2023: 1119). 17. yüzyıla dek antik kıyı çizgisi yavaş bir değişim gösterirken 17. yüzyılla birlikte dolgu çalışmaları hızlanmıştır (Tekeli, 2017: 18). Limanın dolma sürecinin tamamlanmasıyla Anafartalar Caddesi'nin yayı, iki tarafında çarşıların yer aldığı bir sokağa dönüşmüş ve liman işlevi yer değiştirmiştir. Bu süreçte Kemeraltı Çarşısı'nın bir parçası durumuna gelen Anafartalar Caddesi'nin çevresinde hanlar, bedestenler ve camiler yapılmıştır (Taner vd., 2002: 11). Demiryolu yatırımlarıyla birlikte Basmane Garı bölgenin gelişimini hızlandırmıştır. Böylece Anafartalar Caddesi'nin Kemeraltı Bölgesi, ticaret merkezi konumundayken Basmane Bölgesi daha çok ulaşım ağıyla İç Anadolu'ya

bağlantı sağlayan önemli bir geçiş güzergâhını tanımlamıştır (Beyru, 2011: 160, 276). Cumhuriyet Döneminde Anafartalar Caddesi ve çevresi de İzmir'in hızlı kentleşme sürecinden etkilenmiştir. Ekonomik merkezin kuzey yönüne kaymasıyla Anafartalar Caddesi Kemeraltı Bölgesi üzerindeki geleneksel ticari faaliyetler kısmen azalmıştır (Göregenli, 2009: 20). Basmane ise, kentin iç ve dış göçle gelen nüfusunun yerleşim bölgesi olarak farklı bir kimlik kazanmıştır (Kalaycı Önaç vd., 2020: 406). Anafartalar Caddesi Helenistik Dönemden başlayarak Roma, Bizans, Beylikler, Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemlerinde yapılı çevre ve kültürel açıdan iki bölgeye ayrışmıştır. Kemeraltı Koruma Amaçlı İmar Planı'nda bu yaklaşım dikkate alınarak Eşrefpaşa Caddesi sınır kabul edilmiş batısı 1. bölge ve doğusu 2. bölge olarak belirlenmiştir (Taner vd., 2002: 35-36).

1. Bölge 2. Bölge

Şekil 2. *Anafartalar Caddesi 1. Bölge ve 2. Bölge Sınırları (Google Earth görüntüsü altlık olarak kullanılmıştır)*

2. Yöntem

Çalışmada tarihsel yöntem ve karşılaştırmalı yöntem kullanılmıştır. Tarihsel yöntem, alanın zaman içindeki gelişimini, değişimini ve sürekliliğini incelemek amacıyla kullanılmıştır. Tarihsel yöntem kapsamında arşiv belgeleri, eski haritalar, planlar ve fotoğraflar incelenmiştir. Böylece güncel durumun tarihsel arka planı belirlenerek sürekliliği tespit edilmiştir. Eski belgeler incelenerek günümüzde sürmeyen ancak geçmişte olduğu bilinen SOKÜM unsurları saptanıp haritalara aktarılmıştır.

Karşılaştırmalı yöntem, çalışma alanının kendi içinde benzer ve ayrışan yönlerini ortaya çıkarmak amacıyla kullanılmıştır. Karşılaştırmalı yöntem kapsamında farklı dönemler, farklı bölgeler ve toplumsal bağlamlar irdelenmiştir. Böylece kentsel kimlik, SOKÜM'ün farklı bölgelerdeki izleri ve bunları sürdürme yaklaşımları değerlendirilmiştir. Anafartalar Caddesi 1. ve 2. bölgenin sahip olduğu SOKÜM karşılaştırmalı analiz yöntemiyle ele alınmıştır.

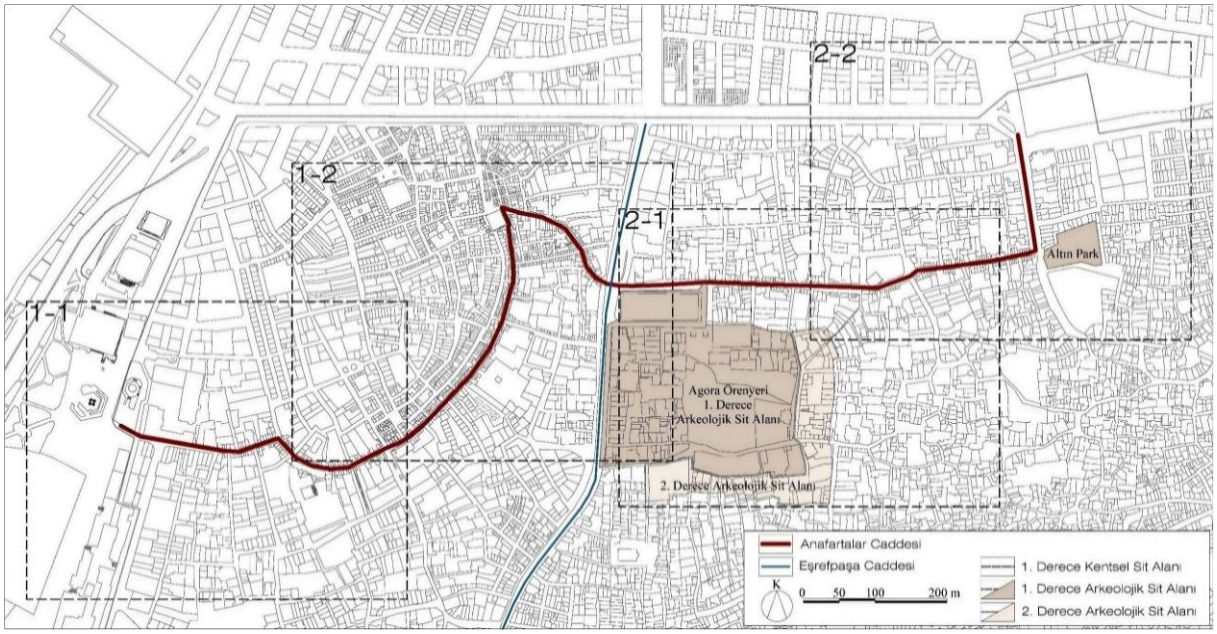
SOKÜM analizi; inanışla ilişkili mekânlar, yaşam ile ilintili alanlar, yıkanma kültürü ile ilintili ritüellere yönelik mekânlar, kahve kültürü ve sosyal yaşam ile ilgili mekânlar, yemek kültürü bağlamında iz

bırakan mekânlar, son olarak süren veya yok olmakta olan zanaatların izleri açısından değerlendirilmiştir. Ayrıca çarşı kültüründeki ayrışımın sürekliliği saptanmıştır.

Alan çalışmaları 15 Ekim 2025 ile 20 Aralık 2025 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Günümüzde UNESCO SOKÜM listesinde "Türk Kahvesi ve Geleneği" olarak yer alan kahvehane mekânıyla bütünleşen kahve içme ve sohbet geleneğinin izleri okunup yeniden canlandırılması için belgelendirilmiştir.

3. Bulgular

Geçmişten günümüze süregelen farklı karakteristik özellikler taşıyan cadde, çalışma kapsamında da iki bölgede incelenmiştir. Buna ek olarak iki bölge kendi içinde de iki bölüme ayrılmıştır. Caddenin 1. bölge 1. bölümde kalan kısmı, Konak Meydanı'ndan başlayarak Başdurak Camii'ne, 2. bölüm Başdurak Camii'nden Eşrefpaşa Caddesi'ne uzanmaktadır. 2. bölge 1. bölümde bulunan alan ise, Eşrefpaşa Caddesi'nden Hatuniye Meydanı'na, 2. bölüm Hatuniye Meydanı'ndan Basmane Garı'na dek devam etmektedir (Şekil 3). Alan dört bölüm olarak haritada (Şekil 4) işaretlenmiş olmakla birlikte her bölgenin haritalarında kesişen bölümler yapı ve mekânların bağlamı dikkate alınarak anlatımda açıklanmıştır. Sunumda haritaların eşit boyutlarda yer alabilmesi açısından ayrım görüldüğü şekilde gerçekleştirilmiş olmakla birlikte anlatım üstte belirtilen odaklar dikkate alınarak yapılmıştır.

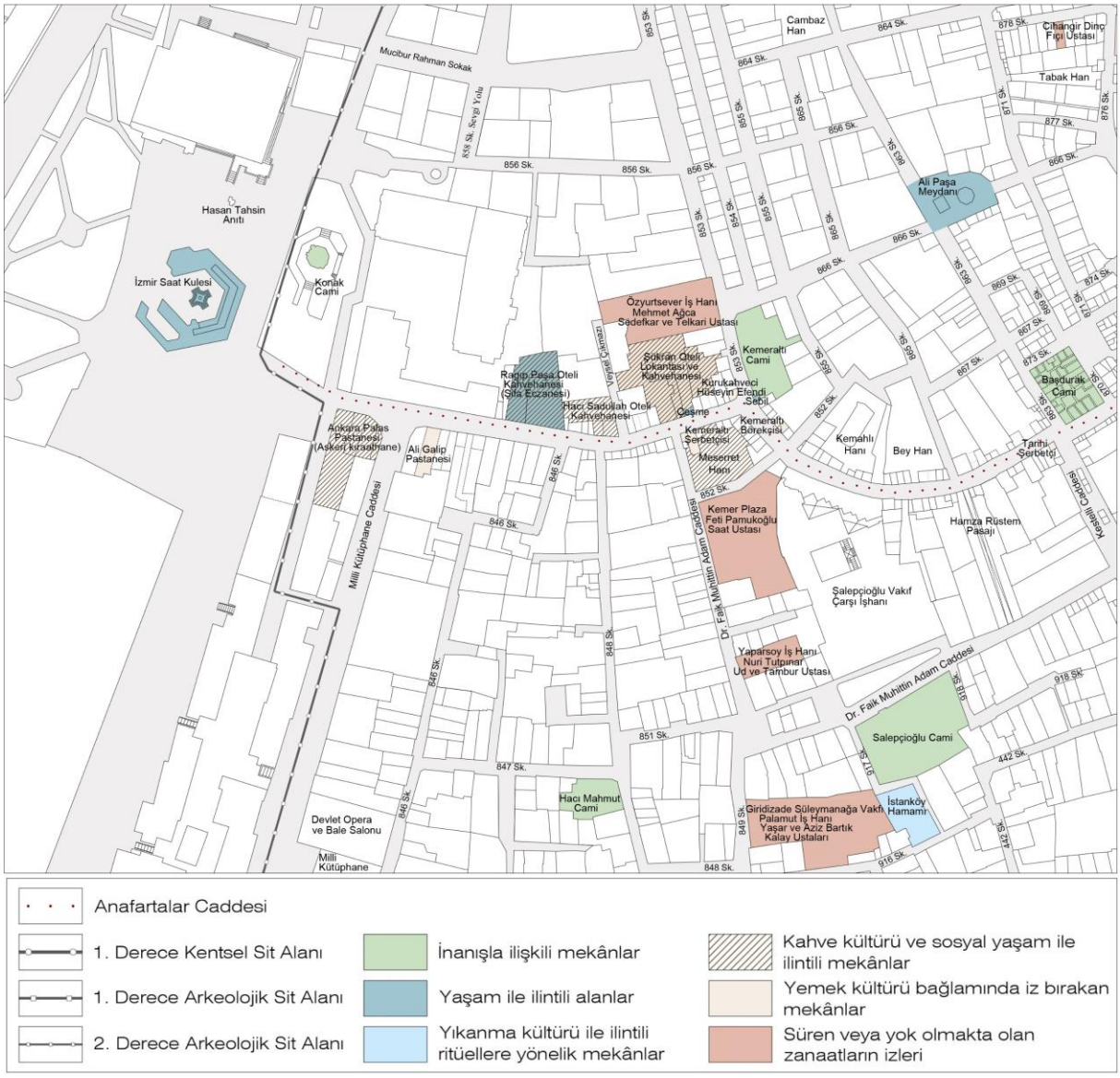

Şekil 3. *Anafartalar Caddesi ve Çevresi*

İnanışla ilişkili mekânlar, yaşam ile ilintili alanlar, yıkanma kültürü ile ilintili ritüellere yönelik mekânlar, kahve kültürü ve sosyal yaşam ile ilgili mekânlar, yemek kültürü bağlamında iz bırakan mekânlar, son olarak süren veya yok olmakta olan zanaatların izleri haritalar üzerinde belirtilmiştir. Ayrıca 1. bölgede yer alan alt çarşılar da değerlendirilerek haritada gösterilmiştir.

Anafartalar Caddesi 1. bölge 1. bölüm belirtilen lejanta göre değerlendirilerek harita üzerinde konumları gösterilmiştir (Şekil 4). Konak Cami, Kemeraltı Cami, Hacı Mahmut Cami, Salepçioğlu Cami ve Başdurak Cami inanışla ilişkili mekânlardır. İzmir Saat Kulesi ve çevresi, Ragıp Paşa Oteli (Şifa Eczanesi), Şükran Oteli önünde ve Kemeraltı Cami bitişiğinde yer alan sebiller ile Ali Paşa Meydanı yaşamla ilintili alanlardır. İstanköy Hamamı, yıkanma kültürü ile ilintili ritüellere yönelik mekânlardan biri olarak değerlendirilmiştir. Ankara Palas Pastanesi (askeri kıraathane), Ragıp Paşa Oteli kahvehanesi, Hacı Sadullah Oteli kahvehanesi, Şükran Oteli kahvehanesi ve Meserret Hanı (Küçük Barut Han) kahve kültürü ve sosyal yaşam ile ilintili mekânlardır. Yemek kültürü bağlamında iz bırakan

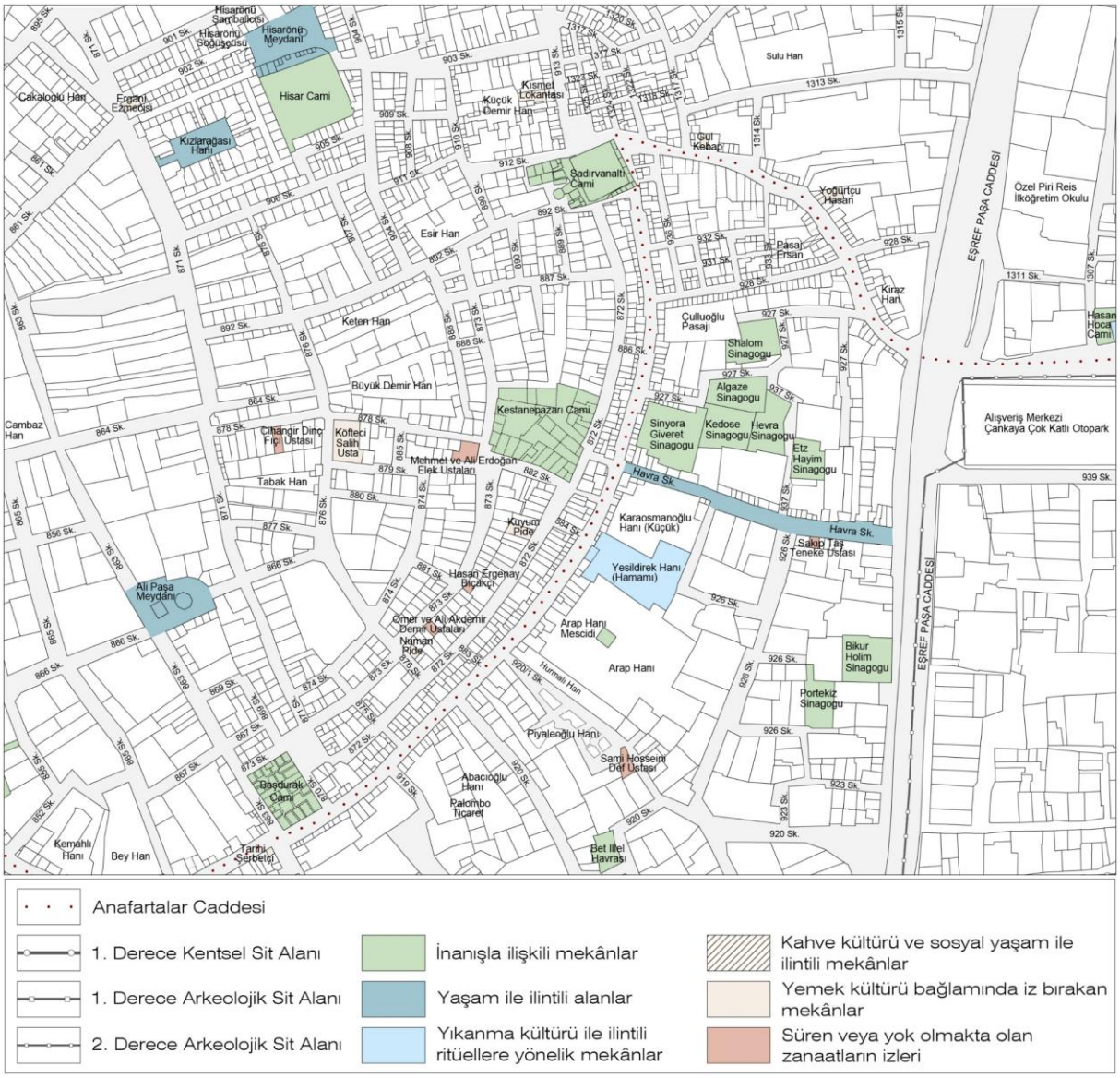
mekânlara ise Ali Galip Pastanesi, Şükran Lokantası (Şükran Oteli), Kemeraltı Şerbetçisi, Kurukahveci Hüseyin Efendi, Kemeraltı Börekçisi ve Tarihi Şerbetçi örnek olarak verilebilir. Bu bölgede süren veya yok olmakta olan zanaatların izini yansıtanlar bağlamında sedefkar ve telkâri ustası Mehmet Ağca, saat ustası Feti Pamukoğlu, ud ve tambur ustası Nuri Tutpınar ile kalay ustası Yaşar ve Aziz Bartık tespit edilebilmiştir.

Şekil 4. *Anafartalar Caddesi 1. Bölge 1. Bölüm*

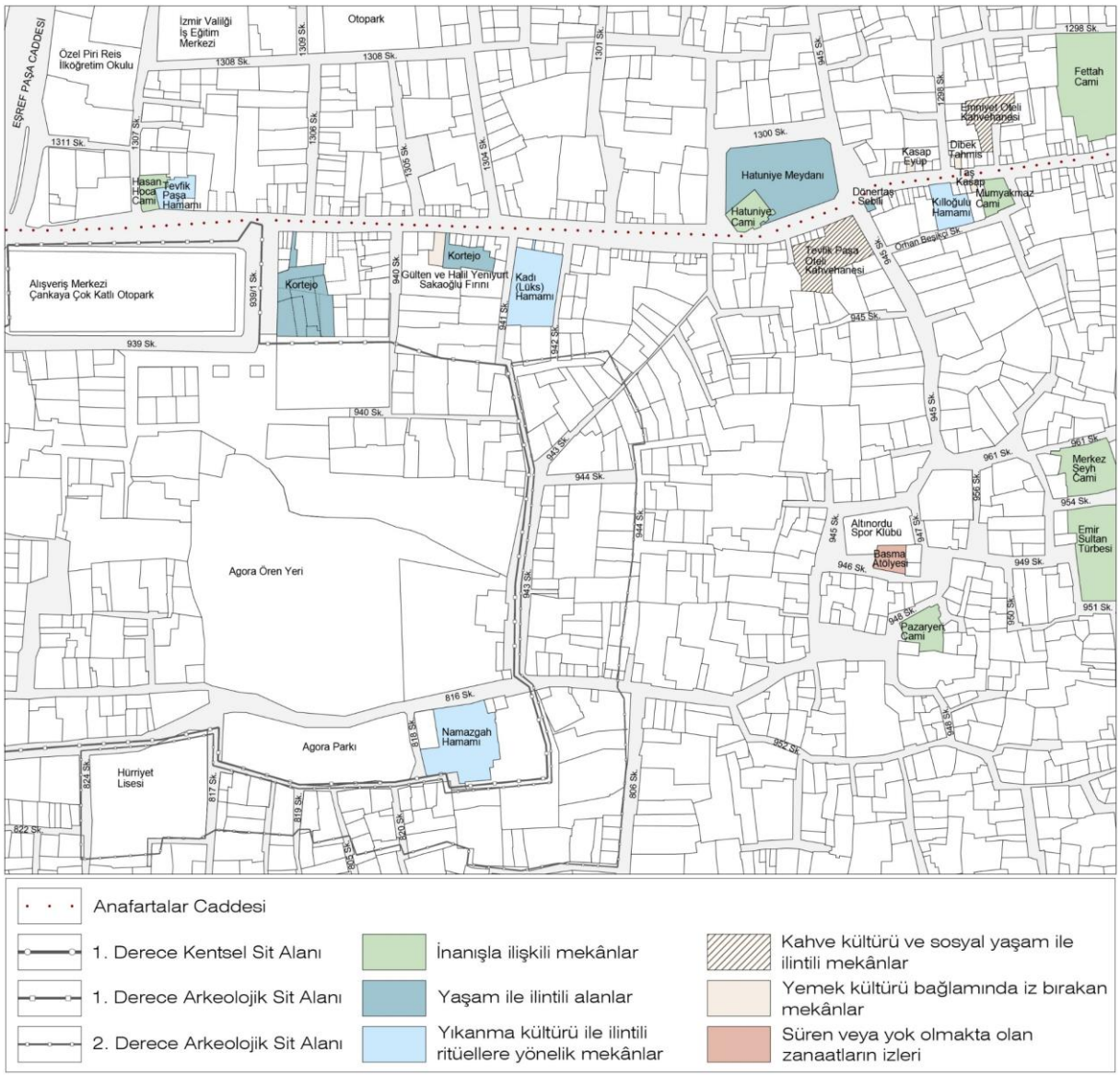
Anafartalar Caddesi, 1. bölge 2. bölüm belirtilen lejanta göre değerlendirilerek harita üzerinde konumları gösterilmiştir (Şekil 5). Hisar Cami, Kestanepazarı Cami, Şadırvanaltı Cami, Arap Hanı Mescidi, Bet İllel Sinagogu, Sinyora Giveret Sinagogu, Shalom Sinagogu, Algaze Sinagogu, Kedose Sinagogu, Hevra Sinagogu, Etz Hayim Sinagogu, Portekiz Sinagogu ve Bikur Holim Sinagogu inanışla ilişkili mekânlardır. Kızlarağası Hanı, Hisarönü Meydanı ve Havra Sokağı yaşamla ilintili alanlardır. Yeşildirek Hanı (Hamamı), yıkanma kültürü ile ilintili ritüellere yönelik mekânlardan biri olarak değerlendirilmiştir. Yemek kültürü bağlamında iz bırakan mekânlara ise Ergani Ezmecisi, Hisarönü Söğüşçüsü, Hisarönü Şambalicisi, Köfteci Salih Usta, Numan Pide, Kuyum Pide, Kısmet Lokantası, Gül Kebap ve Yoğurtçu Hasan örnek olarak verilebilir. Bu bölgede süren veya yok olmakta olan zanaatların izi konusunda fıçı ustası Cihangir Dinç, elek ustası Mehmet ve Ali Erdoğan, demir ustası

Ömer ve Ali Akdemir, bıçakçı Hasan Ergenay, def ustası Sami Hosseini ile teneke ustası Sakıp Taş tespit edilebilmiştir.

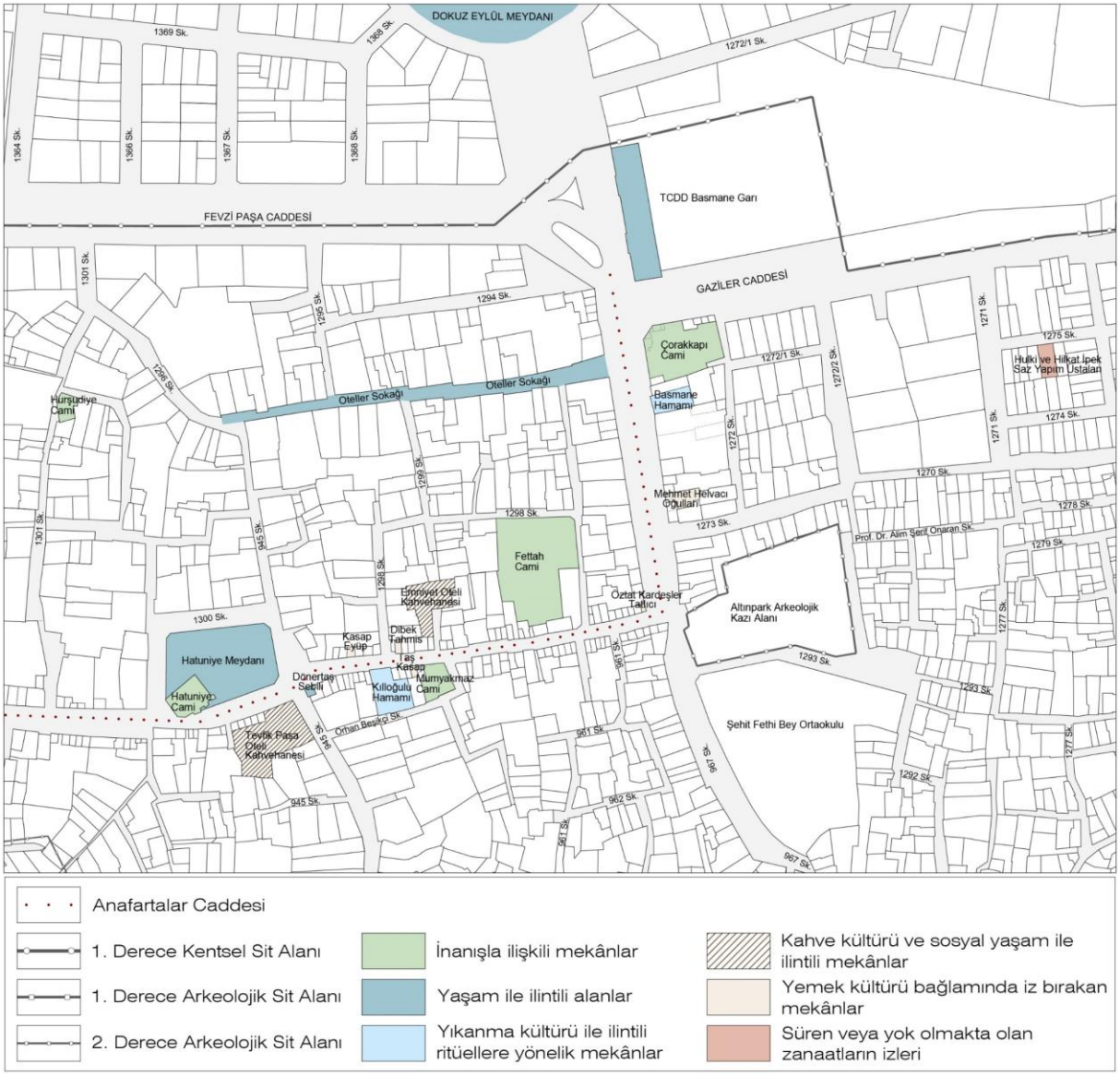
Şekil 5. *Anafartalar Caddesi 1. Bölge 2. Bölüm*

Anafartalar Caddesi, 2. bölgenin 1. bölümü belirtilen lejanta göre değerlendirilerek haritada konumları işaretlenmiştir (Şekil 6). Hasan Hoca Cami, Hurşidiye Cami ve Hatuniye Cami inanışla ilişkili mekânlardır. Hatuniye Meydanı Sebili ile iki kortejo yapısı yaşamla ilintili alanlardır. Namazgah Hamamı, Tevfik Paşa Hamamı ve Kadı Hamamı, yıkanma kültürü ile ilintili ritüellere yönelik mekânlardandır. Tevfik Paşa Oteli kahvehanesi kahve kültürü ve sosyal yaşam ile ilintili mekânlardır. Yemek kültürü bağlamında iz bırakan mekânlara ise günümüzde Gülten ve Halil Yeniyurt tarafından işletilen Sakaoğlu Fırını örnek olarak verilebilir.

Şekil 6. *Anafartalar Caddesi 2. Bölge 1. Bölüm*

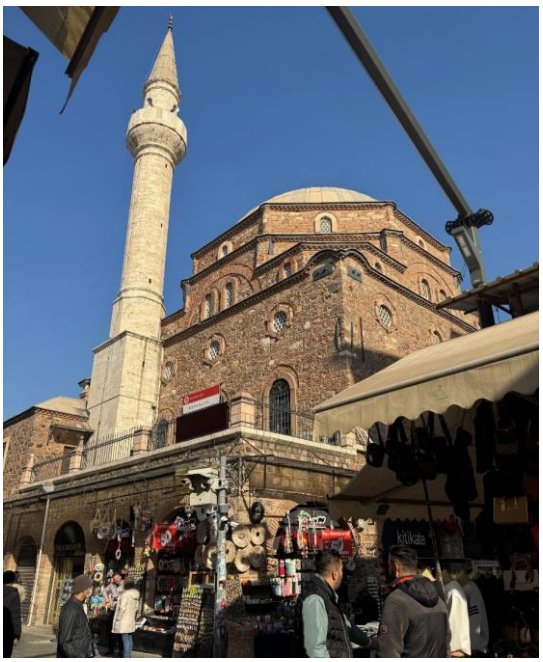
Anafartalar Caddesi, 2. bölgenin 2. bölümündeki mekânlar belirtilen lejanta göre değerlendirilerek haritada işaretlenmiştir (Şekil 7). Mumyakmaz Cami, Fettah Cami, Pazaryeri Cami, Merkez Şeyh Cami, Emir Sultan Türbesi ve Çorakkapı Cami inanışla ilişkili mekânlardır. Dönertaş Sebili, Oteller Sokağı, Basmane Garı ve Dokuz Eylül Meydanı yaşamla ilintili alanlardır. Kıllıoğlu Hamamı ve Basmane Hamamı, yıkanma kültürü ile ilintili ritüellere yönelik mekânlar olarak değerlendirilmiştir. Emniyet Oteli Kahvehanesi kahve kültürü ve sosyal yaşam ile ilintili mekânlardır. Yemek kültürü bağlamında iz bırakan mekânlara ise, Kasap Eyüp, Dibek Tahmis, Taş Kasap, Öztat Kardeşler Tatlıcı ve Mehmet Helvacıoğlu örnek olarak verilebilir. Bu bölgede süren veya yok olmakta olan zanaatların izi konusunda Basma Atölyesi ile saz yapım ustası Hulki ve Hilkat İpek saptanabilmiştir.

Şekil 7. *Anafartalar Caddesi 2. Bölge 2. Bölüm*

Çalışma kapsamında SOKÜM analizi bağlamındaki değerler altı ana başlık altında toplanmıştır. Her başlığın alandaki mekânsal karşılığı liste olarak belirtilmiş olup her birine yönelik seçilen örnek Tablo 1'de kısaca açıklanmıştır. Belirlenen SOKÜM unsurlarının günümüzde sürdürülebilir olup olmadığı, sürdürülenlerin mevcut durumu bu örnekler üzerinden aktarılmaktadır.

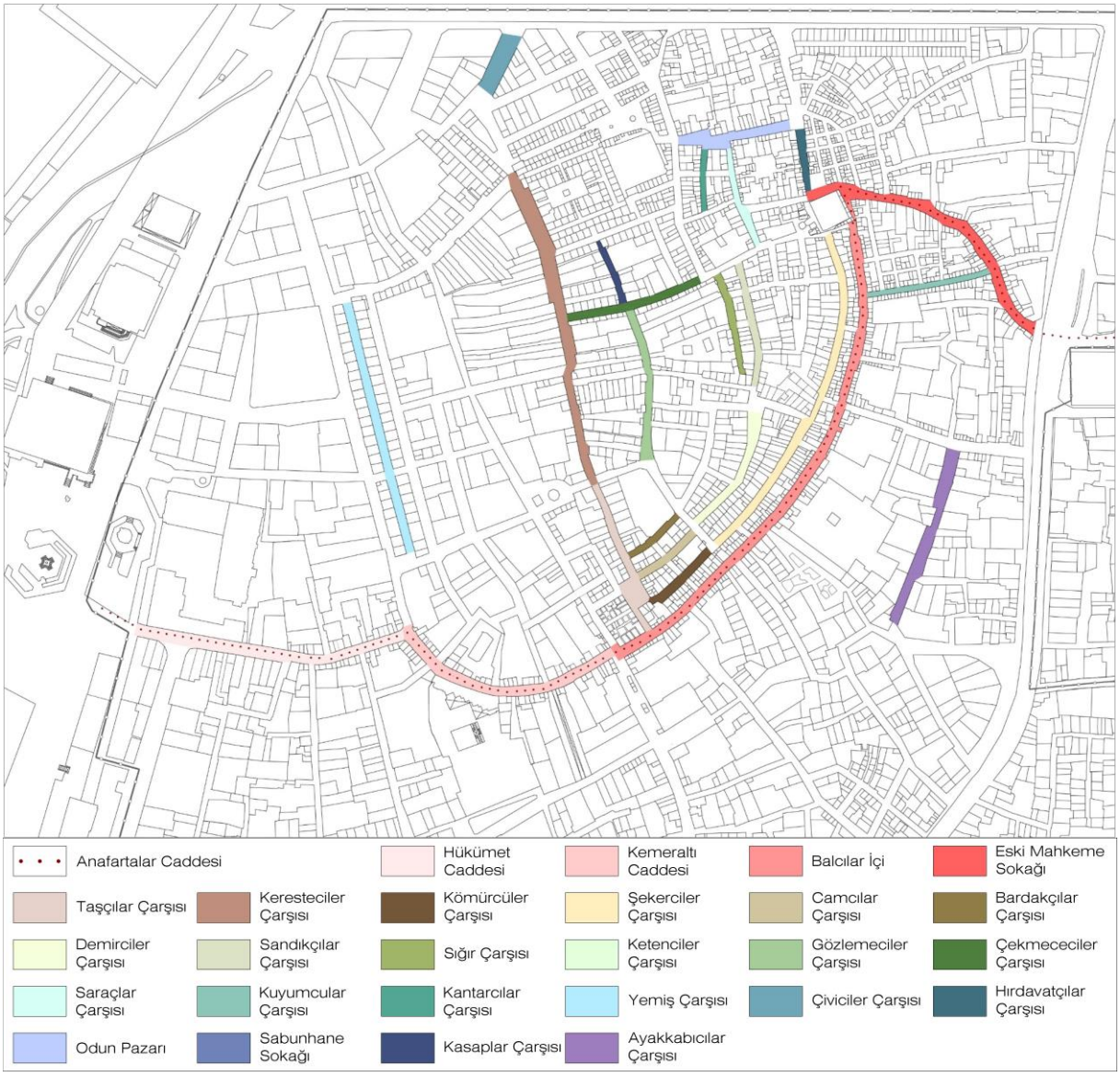
Tablo 1: *SOKÜM analizi bağlamındaki altı ana başlıktan her birine yönelik seçilen örnekler*

İnanışla İlgili Mekânlar: Başdurak Cami
 1774 yılında inşa edilen caminin alt katlarında cadde ile bağlantılı dükkânlar bulunduğu için fevkani cami örneklerindendir. Bu dükkanlara giriş kemerli bir açıklıktan sağlanır. Sekiz köşeli çift kasnaklı bir kubbeye sahip olan cami; genellikle tek ve iki katlı tasarlanan Osmanlı ticari yapılarından gabari bakımından ayrışmıştır. Caminin birinci kasnağının kenarlarında iki, ikinci kasnağının kenarlarında bir pencere tasarlanmıştır. Minaresi ise, son cemaat yerinin batısında konumlanmaktadır. Başdurak Cami'nin Hacı Hüseyin Efendi tarafından yapıldığı bilinmektedir (Aktepe, 1973: 188-192).
Yaşam ile İlintili Alanlar: Hatuniye Meydanı
 Meydan; nitelikli bir tasarıma, yeşil örüntüye, aydınlatma ve oturma elemanlarına sahiptir. Alanla uyumlu banklar, gölge oluşturan ağaçlar ile üst örtüler halkın burada zaman geçirerek sosyalleşebileceği bir mekân oluşturmaktadır.
Yıkanma Kültürü ile İlintili Ritüellere Yönelik Mekânlar: Tevfik Paşa Hamamı
 Tevfik Paşa Hamamı 18. yüzyıl sonlarında yapılan asimetrik plan şemasına sahip bir hamamdır. Hamam; soğukluk, ılıklık ve iki halvet hücresi olan sıcaklık bölümlerinden oluşmaktadır. Bu plan şeması doğrultusunda Ürer (2002: vii, 39-43) yapıyı "kare bir sıcaklık çevresinde sıralanan halvet hücreli hamamlar" tipi olarak sınıflandırmıştır.

Tablo 1: *Devamı*

Kahve Kültürü ve Sosyal Yaşam ile İlgili Mekânlar: Meserret Hanı (Küçük Barut Han)	
	Han tipik han-otel yapısı olarak özgün bir tarzda tasarlanmıştır. Yapım yılı net olarak bilinmemekle birlikte 1838 yılında yapının var olduğu aynı tarihli vakfiyede isminin geçmesinden anlaşılmaktadır. Ancak günümüzde mevcut olan yapının ilk inşa edildiği dönemde Büyük Barut Han ile birlikte kullanıldığı 1910'lu yıllarda ise yenilendiği tespit edilmiştir. Bu yenilenme modernleşme hareketlerinin ilk mekânsal yansımalarından biri olarak kabul edilmiş ve yenilenme sonrası Meserret Oteli olarak işlevlendirilmiştir (Atay, 2003: 213)
Yemek Kültürü Bağlamında İz Bırakan Mekânlar: Şükran Lokantası (Şükran Oteli)	
 (Foto Resne, 1936)	İzmir kent belleğinde önemli bir yere sahip olan Şükran Lokantası 1941 yılında bünyesinde bulunduğu otele ismini vermiş ve yapı Yeni Şükran Oteli olarak düzenlenmiştir. 1960 yılına kadar işlevini sürdüren Veysel Hamamı'nın bulunduğu Veysel Çıkmazı'na otelin avlusundan geçiş sağlanmaktadır. Bu bağlantı geçmiş dönemlerde otele ayrı bir değer kazandırmıştır. Özgün işlevini uzun yıllar sürdüren Yeni Şükran Oteli'nin özellikle zemin katında bilinçsiz müdahaleler olmuştur. Restorasyon çalışması tamamlanan ve Filibeli Han olarak kimlik bulan yapı turistik odaklı şekilde yaşamaktadır. Şükran Lokantası'nın olduğu mekân, giysi kafe kullanımı ile değerlendirilmektedir. Avlu mekânı ise, pastane ve kafe işlevinde kullanılarak kahve kültürünü yaşatmaktadır.
Süren veya Yok Olmakta Olan Zanaatların İzleri: Demir Ustası Ömer ve Ali Akdemir	
	Kemeraltı çarşısı içerisinde farklı zanaatların temsilcileri yüzyıllardır ustalıklarını sürdürmektedir. Ali ve Ömer Akdemir demir ustalığını yaşatan zanaatkarlardır. Babaları Süleyman Akdemir'den miras kalan bu zanaatı günümüzde de sürdürmektedirler.

Tarihi alanların önemli karakteristiklerinden biri de belirli işlevlerin belirli alanlarda sürekliliğidir. Belirli işlevlerin belirli alanlarda konumlanması alana herhangi bir gereksinim için gelen kişilerin rahatlıkla söz konusu mekânlara yönelmesini sağlamaktadır. Ticari alanlarda alt işlevlerin de benzer biçimde bir arada konumlandığı görülmektedir. Bu alt çarşıların varlığı kentin ticari önemini yansıtır niteliktedir. Kent ile ilgili eski haritalarda da yer alan sokak ve çarşı adları bu işlevleri yansıtmaktadır. Bu kapsamda doküman ve literatür verileri incelenmiş; alanın alt işlevleri açığa çıkarılmıştır. Yerinde incelemeler ve Beyru'nun (2011) çalışmasından yararlanılarak alt sokak ve çarşı adları ile işlevleri harita üzerine aktarılmıştır (Şekil 8).

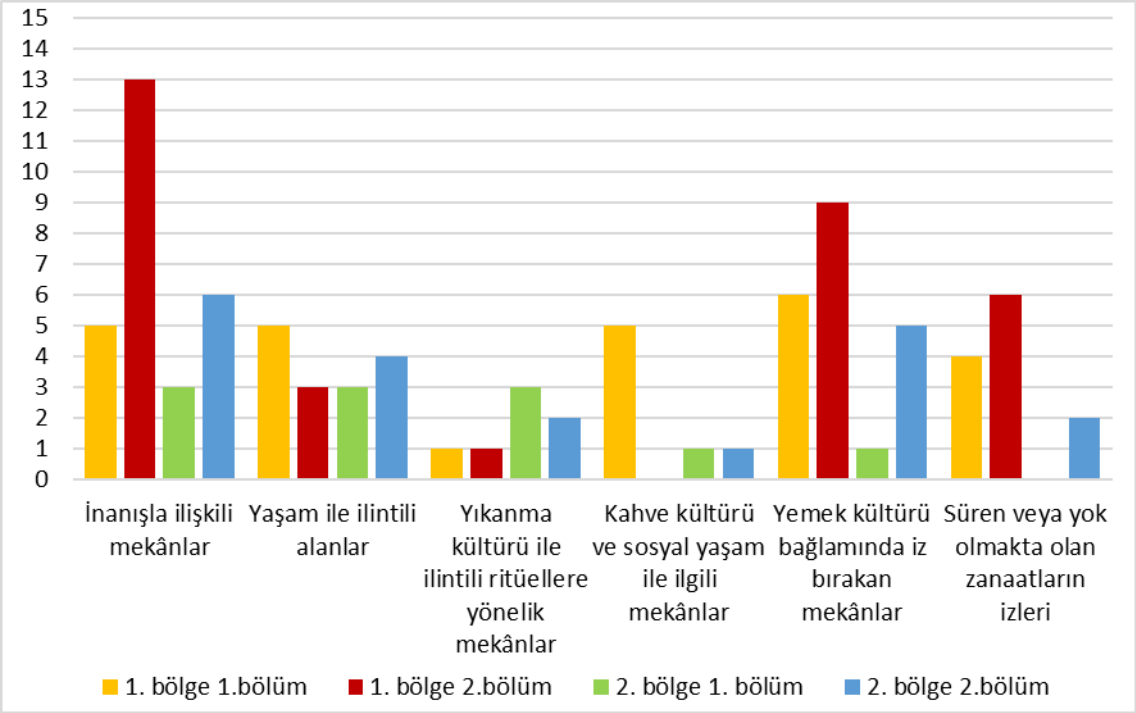
Şekil 8. *Anafartalar Caddesi 1. Bölge ve Çevresindeki Alt Çarşılar*

Çalışmada İzmir silüetinde ve halkın belleğinde önemli bir yeri olan, yaşamlarından önemli kesitler yansıtan Anafartalar Caddesi ve çevresi SOKÜM değerleri açısından irdelenmiştir. Bu bağlamda Kemeraltı kentsel sit alanı iki bölge dört bölüm olarak ele alınmıştır. İzmir Anafartalar Caddesi ve çevresinin iki bölgesinin SOKÜM ögeleri analiz edilerek bütüncül bir biçimde incelenmiş; günümüzde var olan, yok olma tehlikesi yaşayan ve yok olmuş değerler tespit edilerek koruma kararlarını yönlendirmek amaçlanmıştır. Bu analizler sonucunda 1. bölgede 58, 2. bölgede 31 alan olmak üzere toplamda 89 alan SOKÜM bağlamında incelenmiştir (Tablo 2). 1. bölge 1. bölümde inanışla ilişkili beş mekân, yaşamla ilintili beş alan, yıkanma kültürü ile ilintili ritüellere yönelik bir mekân, kahve kültürü

ve sosyal yaşam ile ilintili beş mekân, yemek kültürü bağlamında iz bırakan altı mekân, süren veya yok olmakta olan zanaatların izini taşıyan dört mekân tespit edilmiştir. 1. bölge 2. bölüm için inanışla ilişkili 13 mekân, yaşamla ilintili üç alan, yıkanma kültürü ile ilintili ritüellere yönelik bir mekân, yemek kültürü bağlamında iz bırakan dokuz mekân, süren veya yok olmakta olan zanaatların izini taşıyan altı mekân bulunmaktadır. 2. bölge 1. bölümde inanışla ilişkili üç mekân, yaşamla ilintili üç alan, yıkanma kültürü ile ilintili ritüellere yönelik üç mekân, kahve kültürü ve sosyal yaşam ile ilintili bir mekân, yemek kültürü bağlamında iz bırakan bir mekân saptanmıştır. 2. bölge 2. bölümde inanışla ilişkili altı mekân, yaşamla ilintili dört alan, yıkanma kültürü ile ilintili ritüellere yönelik iki mekân, kahve kültürü ve sosyal yaşam ile ilintili bir mekân, yemek kültürü bağlamında iz bırakan beş mekân, süren veya yok olmakta olan zanaatların izini taşıyan iki mekân saptanmıştır. Bu bağlamda alan çalışmaları kapsamındaki saptamalara dayanılarak inanışla ilişkili mekânlar, yemek kültürü bağlamında iz bırakan mekânlar ile süren veya yok olmakta olan zanaatların izleri 1. bölge 2. bölümde; yaşam ile ilintili alanlar ile kahve kültürü ve sosyal yaşam ile ilgili mekânlar 1. bölge 1. bölümde; yıkanma kültürü ile ilintili ritüellere yönelik mekânlar ise, 2. bölge 1. bölümde daha yoğun olarak yer almaktadır.

Tablo 2: *Anafartalar Caddesi ve Çevresindeki SOKÜM Değerlerinin Sayısal İrdelemesi*

		İnanışla ilişkili mekânlar	Yaşam ile ilintili alanlar	Yıkanma kültürü ile ilintili ritüellere yönelik mekânlar	Kahve kültürü ve sosyal yaşam ile ilgili mekânlar	Yemek kültürü bağlamında iz bırakan mekânlar	Süren veya yok olmakta olan zanaatların izleri	TOPLAM
1. BÖLGE	1. bölüm	5	5	1	5	6	4	26
	2. bölüm	13	3	1	-	9	6	32
	Toplam	18	8	2	5	15	10	58
2. BÖLGE	1. bölüm	3	3	3	1	1	-	11
	2. bölüm	6	4	2	1	5	2	20
	Toplam	9	7	5	2	6	2	31
TOPLAM		27	15	7	7	21	12	89

Şekil 9. *Anafartalar Caddesi ve Çevresindeki SOKÜM Değerlerinin Karşılaştırılması*

Veriler niceliksel bağlamda irdelendiğinde, her iki bölgede de en yüksek olan inanışla ilişkili mekânlardır. Bunu 1. bölgede yemek kültürü bağlamında iz bırakan mekânlar; 2. bölgede ise, yaşam ile ilintili mekânlar izlemektedir. Üçüncü sırada 1. bölgede süren veya yok olmakta olan zanaatların izleri, 2. bölgede yemek kültürü bağlamında iz bırakan mekânlar görülmektedir. Bütüncül bakışta ise, ilk sırayı inanış, ikinci sırayı yemek kültürü, üçüncü sırayı yaşamla ilgili mekânlar almaktadır. Ayrıca alanda işlevin nesiller boyu sürdüğü yapılar da mevcuttur. Yavuz Kitabevi, Palombo Ticaret, Kemeraltı Demircisi, Sakaoğlu Fırını, Hediye Karaoğlan Evi, Bedriye Gülay Beşikçi Evi bu yapılara örnek verilebilir. Alanın kullanıcıları ile yapılan görüşmelerde somut olmayan kültürel miras unsurlarının genel olarak yitirildiği, günümüze çok az örneğin yaşayarak geldiğini ifade edenler çoğunluktadır. Alanda bulunan unsurları ise, 1. bölge için; demirciler, bakırcılar, çiniciler, fıçıcılar, kasacılar, bıçakçılar, sepetçiler, dökümcüler, tenekeciler, mangal ustası, sobacılar, ahşap ustaları, terziler, kumaşçılar, altın ve gümüş atölyeleri, telkâri ustaları, ayakkabıcılar, nalbantlar, urgancılar, keçeciler, hat sanatçıları, tezhip sanatçıları, lokantacılar, tatlıcılar, kahveciler, şerbetçiler, ahilik ritüelleri olarak belirtmişlerdir. 2. bölgede ise; ayakkabıcıların, sayacıların, silah tamircilerinin, lokantacıların, terzilerin, çantacıların, çalgıcıların, saz imalatçılarının, dericilerin, sabahçı ve kuşçu kahvelerinin olduğunu ifade etmişlerdir. Bu bölgede yer alan kahvehanelerde eskiden genellikle Karslı aşıkların gelip divan söyleyip aşık atışması yaptığı da aktarılmıştır. Caddenin genelinde ise, her sene Dokuz Eylül İzmir'in Kurtuluşunun burada kutlandığı, Türk askerinin Kurtuluş Mücadelesinde bu caddeden yürüdüğü için bunun sürdürüldüğü, caddenin adının da bu nedenle Anafartalar Caddesi olduğunu aktarmışlardır.

SOKÜM analizi bağlamında altı ana başlıkta toplanan değerlerin her birinin mekânsal karşılığı belirtilmiş ve her birine yönelik seçilen örnekler açıklanarak değerlendirilmiştir. Kemeraltı Çarşısı'nın (Ayrıca 1. bölge) karakteristik özelliklerinden biri olan alanda belirli işlevlerin belirli alanlardaki sürekliliğinin sokak ve alt çarşılarla sağlandığı belirlenmiştir. Kent ile ilgili eski haritalar da incelenerek sokak adlarının alt çarşıları belirttiği görülmüştür. Bu bağlamda 22 alt çarşı saptanarak harita üzerinde gösterilmiştir. Bu alt çarşıların varlığı kentin ve alanın ticari önemini de yansıtır niteliktedir. Basmane (2. bölge) geçmişte elit kesimin yaşadığı bir alan durumundayken günümüzde kente sonradan eklenen; gelir, kültür ve eğitim açısından alt düzeydeki kişiler tarafından kullanılmaktadır. Bu durum bölgenin özgün niteliğini yitirmesine neden olmaktadır. Sayısal veriler incelendiğinde de, yemek

kültürü bağlamında iz bırakan mekânlar ile süren veya yok olmakta olan zanaatların izleri 1. bölgeye göre 2. bölgede daha düşük oranda kalmaktadır. Alanın kullanıcılarının sürekli değişmesi hem SOKÜM hem de bu unsurların yaşadığı mekânları olumsuz etkilemektedir.

4. Tartışma

Araştırma kapsamında incelenen beş parametre fiziksel çevrenin bileşenleri olmasının yanı sıra yerel topluluğun kültürel belleğini, sosyal alışkanlıklarını ve kuşaklar arası bilgi aktarımını sağlayan SOKÜM unsurları olarak da değerlendirilmiştir. Ortaya çıkarılan bulgular, mekânların sosyal yaşamın sürdürülebilirliğini sağlayan, geleneksel bilgi ve uygulamaların aktarıldığı ortak yaşam alanları olduğunu kanıtlar niteliktedir. Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi'nde (UNESCO, 2003) tanımlanan söz konusu mirasın, kuşaktan kuşağa aktarılan uygulamalar, beceriler, anlatımlar, bilgiler, temsiller ve bunlarla ilişkili mekânlardan oluştuğu yaklaşımıyla örtüşmektedir.

Bulgular doğrultusunda alanda yer alan inanışla ilgili mekânların ibadet eyleminin yanı sıra dini bayramlar, özel günler, cenaze törenleri, toplu dualar ve çeşitli sosyal yardımlaşma etkinlikleri aracılığıyla toplumsal dayanışmayı destekleyen kültürel mekânlar olarak öne çıktığı tespit edilmiştir. Alanın farklı toplum ve kültüre ev sahipliği yapmış olması, farklı dini yapıların da bu alanda yer almasını sağlamıştır. Camiler namaz vakitlerinde daimî olarak kullanılırken, özellikle cuma namazı sırasında ibadet eylemi yollara taşmaktadır. Aks yakınında yer alan Emir Sultan Türbesi ve Zaviyesi, kent halkı ve çevre vilayetlerden gelen kişiler tarafından ziyaret edilmektedir. Alanda bulunan sinagog yapılarının bir kısmı zaman içerisinde yoğun tahribata uğramış olsa da günümüzde onarım görerek özgün işlevini sürdürmenin yanında, kültürel etkinliklere de ev sahipliği yapmaktadır. Kilise yapılarından aks yakınında konumlanan Aya Vukolos (Ayavukla) Kilisesi, cemaatinin İzmir'den ayrılması nedeniyle farklı işlevlerle kullanılmış, ardından uzun yıllar âtıl durumda kalmıştır. Günümüzde, kültür sanat etkinliklerinin gerçekleştiği, çeşitli kursların verildiği kültür merkezi ve bahçesindeki yapı ise, basın müzesi olarak yeniden işlevlendirilmiştir. Bu veriler; mirasın toplumsal olarak üretildiğini ve süreç içinde yeniden anlamlandırıldığını savunan Smith (2006) ile mirası dinamik bir kültürel pratik olarak gören Harrison'ını (2013) destekler niteliktedir. Korunması gereken yalnızca dini yapılar değil, bu yapıların kullanıcıları ile sürdürülen ritüeller, sözlü gelenekler ve toplumsal uygulamalardır.

Çalışmada yaşamla ilintili mekânlar açısından, meydanlar (Konak, Hatuniye vb.), özellikli sokaklar (Havra, Oteller Sokağı vb.) sebiller (Dönertaş Sebili vb.) ve bazı yapılar (Kızlarağası Hanı, Basmane Tren Garı, Kortejo vb.) incelenmiştir. Sebiller dışında bu mekânsal odakların yalnızca kamusal dolaşım alanları değil; sosyal etkileşim, sohbet, kutlama, tören ve gündelik yaşam pratiklerinin sürdüğü kültürel odak noktaları niteliğinde olduğu saptanmıştır. Bu durum, toplumların ev ve iş yaşamı dışında bir araya geldikleri kamusal alanların bütünleşme açısından önemini vurgulayan Oldenbur (1999)'un yaklaşımıyla örtüşmektedir. Ayrıca alanda yer alan bu unsurların; günümüzde de buluşmalar, kutlamalar ve soluklanma gibi etkinlikler amacıyla kullanımının sürmesi; fiziksel özelliklerinden çok sosyal işlevleri nedeniyle yaşadığını kanıtlar niteliktedir. Sebiller ve çeşmeler ise, günümüzde genellikle işlevsiz durumdadır. Geçmişte çeşme başı sohbetlerinin yapıldığı sosyal yaşamın değerli bir parçası olan bu yapılardan kullanılanlar günümüzde de aynı misyonu üstlenmektedir.

Yıkanma kültürü ile ilintili ritüellere yönelik mekânların; yalnızca temizlik amacıyla kullanılmadığı, geçmişten günümüze geleneksel sohbet ve törenlerin (gelin hamamı vb.) önemli unsurlarından biri olduğu görülmüştür. Basmane bölgesinde bulunan hamamların çoğunun özgün işlevinde kullanıldığı saptanmıştır. Bu durum geleneksel ritüellerin toplum belleğinde yaşamaya devam ettiğini göstererek; Smith (2006)'in mirasın fiziksel bir unsur olmasının yanı sıra, toplumların anlamlandırdığı yaşayan bir kültürel süreklilik olduğu görüşünü desteklemektedir.

Kahvehaneler ile ilgili bulgular bu mekânların; geçmişten günümüze sohbet, haberleşme, sözlü kültürün aktarımı, sosyal dayanışma ve toplumsal karar alma süreçleri açısından önemini göstermektedir. Benzer bir yaklaşımla UNESCO (2025) "İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsili Listesi"ne 2013 yılında kaydedilen "Türk Kahvesi ve Geleneği"; servis tekniği, sohbet etmek, havadisleri paylaşmak ve kitap okumak gibi etkinlikler ile Türk kültürel mirasının bir parçası kabul edilmiştir.

Yemek kültürü bağlamında iz bırakan mekânlar; gastronominin beslenme gereksinimini karşılayan bir eylem olmanın yanı sıra; yere özgü yemeklerin hazırlanış biçimleri, malzeme kullanımı ve servis biçimleri kültürel kimliğin önemli bir parçası olarak alanda varlığını sürdürmektedir. Belirlenen mekânlarda geleneksel bilgi ve becerilerin aile içinde ve usta-çırak ilişkisi sayesinde aktarıldığını göstermiştir. Bu veriler, geleneksel mutfak kültürünün yerel kimliğin önemli bir parçası olduğunu savunan Bessière'in (1998) çalışmasıyla örtüşmektedir.

Araştırma kapsamında alanda bulunan birçok zanaatkar listelenmiştir. Ancak yapılan görüşmeler ile bu ustaların sayısındaki azalma, ekonomik zorlanma ve genç kuşakların ilgisinin azalması gibi sorunlar nedeniyle yok olma riski barındırdığı belirlenmiştir. Belirlenen zanaatkarların ürün üretmenin ötesinde teknik bilgi, mesleki etik, toplumun estetik anlayışı ve yerel kimliğin yeni nesile aktarılmasına öncülük ettiği gözlenmiştir. SOKÜM Sözleşmesi (UNESCO, 2003) kapsamında el sanatları geleneğini içine alan tanımlar bu yaklaşımı desteklemektedir.

Araştırmanın genel bulguları, çalışma alanındaki kültürel mirasın korunmasının yalnızca tarihi yapıların onarılmasıyla sınırlı kalmaması gerektiğini; geçmişten gelen uygulamaların aktif şekilde korunmasının zorunluluğunu, toplulukların yeniden ürettiği, anlamlandırdığı ve yaşattığı dinamik bir kültürel süreç olarak değerlendirilmesinin daha doğru bir yaklaşımı temsil ettiğini göstermektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Kemeraltı tarihsel süreçte her zaman çok renkli, çok canlı, kişinin adeta kendini kaybettiği bir labirent, tüm duyularla algılanan çarpıcı bir mekân niteliği yansıtmıştır. Kentin ticari merkezi olmanın ötesinde, tüm yaşamının izlenebildiği şehrin kalbinin attığı yer olmuştur. Bu bağlamda, İzmir ve yaşam denildiğinde belki de akla gelen ilk odak Kemeraltı'dır. Kişinin bazen bir kahve kokusunu izleyerek mekânı bulduğu, bazense bir sesi takip ettiği, gereksinimi olan her şeyi bulabildiği bir alandır. Bu alandaki yaşam ve ilintili mekânlar da irdelenerek önemli saptamalar yapılmıştır.

Alan çalışmaları ile gerçekleştirilen saptamalar ışığında gerek tek yapı gerekse doku ölçeğindeki çalışmalarda yerin ruhunun ayrılmaz bir parçası olan bu değerlerin göz ardı edilmemesi uygun olacaktır. Örneğin Filibeli Han olarak restorasyonu tamamlanmış Yeni Şükran Oteli mekânında geçmişte kentin elit kesiminin yoğun olarak kullandığı ve kent kimliğinde yer etmiş Şükran Lokantası'nın fiziksel mekânının var olmasına karşın işlevinin sürmediği, giysi satışı-kafe şeklinde bir düzenlemenin olduğu, avlusundaki havuzun kaldırıldığı algılanmaktadır. Benzer biçimde Meserret Hanı giysi satışının olduğu bir düzene dönüşmüştür. Oysa, mekânsal izlerin yaşamsal izlerle bütünleştirilerek sürdürülmesi önemlidir.

İnanışla ilgili mekânlar bağlamında camiler yoğun olarak yaşamakta, özellikle cuma günleri yola da taşarak ibadet eylemi gerçekleşmektedir. Kilise yapılarından aks yakınında konumlanan Aya Vukla Kilisesi'nde genellikle kültürel etkinlikler yapılmaktadır. Benzer biçimde sinagog yapılarının bazıları dini işlevini sürdürürken, bir bölümünde yoğunlukla kültürel etkinlikler gerçekleştirilmektedir.

Yaşamla ilintili olarak iki bölgede de meydanlar yoğun biçimde kullanılmaktadır. Geçmişte sosyal yaşamın önemli bir parçası olan çeşme başı sohbetlerinin yapıldığı çeşmeler günümüzde genellikle

işlevsiz durumdadır. Oysa kent kimliğindeki yeri ve yoğunluğu dikkate alınarak bunların onarılarak kullanılır duruma getirilmesi önem taşımaktadır.

Yıkanma kültürü bağlamında 1. bölgede aks üzerinde yer alan Yeşildirek Hamamı günümüzde özgün işlevinde kullanılmamakta, ticari mekân niteliği yansıtmaktadır. 2. bölgede ise, aks üzerinde yer alan hamamların birçoğu özgün işlevini sürdürmektedir.

Geçmişte aks üzerinde yer alan hanların avlularında bulunan kahvehaneler günümüzde çok sınırlı bir çerçevede sürmektedir. Kızlarağası Hanı, Filibeli Han, Abacıoğlu Hanı bunlar arasındadır. Bu mekânları özellikle 1. bölgede, alışverişe gelenlerin soluklanma amacıyla günümüzde de aktif olarak kullandıkları görülmektedir. Geçmişten izleri okunan diğer mekânların da bu bağlamda yeniden canlandırılması anlamlı olacaktır.

Yemek kültürü ile ilgili yapıların çoğu günümüzde işlevlerini sürdürmektedir; hatta bazı örnekler aile işletmesi olarak nesiller boyu devam eder niteliktedir. Bu bağlamda Ali Galip Pastanesi, Kemeraltı Börekçisi, Kurukahveci Hüseyin Efendi örneklenebilir.

Zanaatlar açısından ustaların bir kısmı eskisi kadar ilginin olmadığını, usta-çırak ilişkisini günümüzde sürdürmenin zor olduğunu, endüstriyel üretimin işlerini olumsuz etkilediğini ve ekonomik açıdan zorlandıklarını belirtmişlerdir. El işçiliğinde kültürel sürekliliğin sağlanması ve geleneksel üretim tekniklerinin kuşaktan kuşağa aktarılması açısından bu zanaatların desteklenmesi ve geliştirilmesi sağlanmalıdır. Bu kapsamda ustalarla birlikte hazırlanacak kurs programları bu zanaatların sürmesine ve gelecek nesillerin konuyu sahiplenmesine katkı sağlayacaktır. Örneğin Basmane bölgesinde semte adını veren basmahane yapısına atıfta bulunan basma atölyesinin yapılması ve bu alanla ilgili çalışmaların mekânda gerçekleştirilmesi, konu hakkında farkındalık kazandırılmasının yanı sıra kültürün sürdürülebilirliği açısından da önem taşımaktadır. Özellikle çocuklarla gerçekleştirilen basma atölyesi, söz konusu aktivitenin tanıtılması yanı sıra gelecek nesillerin SOKÜM unsuru bu değere sahiplenmesi ve sürdürmesi açısından da oldukça anlamlıdır. Bu atölye yerel yönetimin çabası ile devam etmektedir. Eski un fabrikası yapısı, meslek fabrikası olarak hizmet vermekte ve bazı zanaat eğitimleri yine yerel yönetimin katkısıyla burada sürdürülmekteydi.

Sonuç olarak bu araştırma, incelenen kültürel mekânların ve geleneksel uygulamaların birlikte değerlendirildiğinde, çalışma alanının somut olmayan kültürel mirasının korunması açısından önemli bir potansiyel taşıdığını ortaya koymaktadır. Ancak bu potansiyelin sürdürülebilmesi için yalnızca fiziksel koruma politikalarının yeterli olmayacağı; yerel halkın katılımını esas alan, geleneksel bilgi aktarımını destekleyen, zanaatkârların ekonomik olarak güçlendirilmesini sağlayan ve kültürel mekânların sosyal işlevlerini devam ettirecek bütüncül koruma yaklaşımlarının geliştirilmesi gerekmektedir.

Alan çalışmaları ağırlıklı olarak gerçekleştirilen bu çalışma, kentin kalbinin attığı Kemeraltı'nın en önemli akslarından Anafartalar Caddesi ve yakın çevresinde bütüncül koruma bağlamında alanın somut kültürel mirasından ayrı düşünülemeyecek ve onunla birlikte daha fazla değer kazanan SOKÜM değerlerinin saptanması, sürdürülebilirliğinin sağlanması, geçmişte var olup günümüzde devam etmeyenlerin yeniden canlandırılması açısından çok büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda alanla ilgili SOKÜM çalışmaları yanı sıra ardıl tüm çalışmalara da ışık tutacak ve yön verecektir. Ardıl teorik çalışmaların alandaki zanaatlar ve bunların sürdürülebilirliği konusuna odaklanması yararlı olacaktır.

Etik Standartlar ve Yazar Beyanı

Çıkar Çatışması: *Bu çalışmada herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.*

Etik Kurul İzni: *Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur. Buna ilişkin ıslak imzalı onam formu, makale süreç dosyasına eklenmiştir.*

Üretken Yapay Zekâ (ÜYZ) Kullanım Beyanı: *Çalışmamızın hiçbir bölümünde yapay zekâ kullanılmamıştır.*

Finansal Destek: *Finansal destek bulunmamaktadır.*

Teşekkür: *Teşekkür edilecek kişi veya kurum bulunmamaktadır.*

KAYNAKÇA:

Aktepe, M. M. (1973). Osmanlı devri İzmir camileri hakkında ön bilgi. *Tarih Enstitüsü Dergisi*, 3, 177–212.

Akurgal, E. (1993*). Eski İzmir I: Yerleşme katları ve Athena Tapınağı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Akyıldız, N. A. & Olğun, T. N. (2020). Somut olmayan kültürel mirasın Anadolu'da tarihi yerleşimlerin korunması ve sürdürülebilirliği bağlamında değerlendirilmesi. *Millî Folklor*, 16(128), 234–243.

Alivizatou, M. (2012). *Intangible heritage and the museum: New perspectives on cultural preservation*. Walnut Creek, CA: Left Coast Press.

Atay, Ç. (1978). *Tarih içinde İzmir*. İzmir: Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı Yayını.

Atay, Ç. (2003). *Kapanan kapılar: İzmir hanları*. İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını.

Bars, M. E. (2023). Geleneğin icadı bağlamında kent folkloru. A. Erkan Aslan (Ed.), *Kuramsal yaklaşımlar ışığında: Kent folkloru* içinde (ss. 67–78). Konya: Çizgi Kitabevi.

Bessière, J. (1998). Local Development and Heritage: Traditional Food and Cuisine as Tourist Attractions in Rural Areas. Sociologia Ruralis, 38(1), 21–34.

Beyru, R. (2011). *19. yüzyılda İzmir kenti*. İstanbul: Literatür Yayınları.

Cadoux, C. J. (2003). *İlkçağda İzmir* (B. Umar, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Derdiçok, N. S. (2023). Kentte mekânın kültürel anlamı: İzmir tarihi Kemeraltı Çarşısı. A. Erkan Aslan (Ed.), *Kuramsal yaklaşımlar ışığında: Kent folkloru* içinde (ss. 101–119). İstanbul: Çizgi Kitabevi.

Foto Resne. (1936). *Eskimeyen İzmir Fotoğrafları: Şükran Lokantası akşam yemeği [Fotoğraf]*.

Göregenli, M. (2009). *Kemeraltı*. İzmir: İzmir Ticaret Odası Yayınları.

Hafstein, V. T. (2009). Intangible heritage as a list: From masterpieces to representation. L. Smith & N. Akagawa (Eds.), *Intangible heritage* içinde (ss. 93–111). London: Routledge.

Harrison, R. (2013). Heritage: Critical Approaches. London: Routledge.

İzmir kartpostalları 1900 (2003). İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını.

Karakul Türk, Ö. (2023). Traditional earthen architecture: Konya, a case study of intangible heritage and local building practice. *The Historic Environment: Policy & Practice*, 14(1), 87–111. https://doi.org/10.1080/17567505.2023.2170559

Kalaycı Önaç, A., Birişçi, T. & Karcı Demirkol, A. (2020). Kentsel kimlik ve imge olarak İzmir Basmane–Kadifekale aksının dünü, bugünü, yarını. *Kent Akademisi*, 13(3), 404–416.

Karadaş, A., İlhan, R., Vardar, S., Öner, E. & Ersoy, A. (2023). Smyrna Agorası çevresinde (Konak–İzmir) Holosen kıyı çizgisi değişmelerine ait ön bulgular. *Erciyes Akademi*, 37(3), 1095–1126.

Kılıç, M. (2012). The Roman imperial cult in Smyrna. *Belleten*, 76(276), 385–402.

Koca, N. & Ersöz Tüğen, A. (2020). Somut olmayan kültür miras listesinde bir değer olan Türk kahvesine coğrafya perspektifinden bakış. *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 347–362.

Kurin, R. (2004). Safeguarding intangible cultural heritage: Key factors in implementing the 2003 Convention. *International Journal of Intangible Heritage*, 1(1), 9–20.

Metin Basat, E. (2013). Somut ve somut olmayan kültürel mirası birlikte koruyabilmek. *Millî Folklor*, 25(100), 61–71.

Oldenburg, R. (1999). The Great Good Place (3rd ed.). New York: Marlowe & Company.

Oğan, Y. (2024). Gastronomik kimlik ve miras bağlamında bir bibliyometrik analiz. *Tourism and Recreation*, 6(1), 76–88.

Oğuz, M. Ö. (2009). Somut olmayan kültürel miras ve kültürel ifade çeşitliliği. *Millî Folklor*, 82, 6–12.

Oğuz, M. Ö. (2018). *Somut olmayan kültürel miras nedir?* Ankara: Geleneksel Yayıncılık.

Ölçer Özünel, E. (2023). *Gelecekten ödünç almak: Somut olmayan kültürel miras ve sürdürülebilir kalkınma*. Ankara: Grafiker Yayınları.

Özgen, Ö. (2016). Kültürel miras kapsamında "Türk hamamı" üzerine bir inceleme. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 42, 111–138.

Sarıbekiroğlu, Ş. & Kul, F. N. (2022). Builders and building tradition of Barbaros as intangible cultural heritage. *ITU Journal of the Faculty of Architecture*, 19(1), 183–195.

Smith, L. (2006). *Uses of heritage*. London: Routledge.

Taner, T., Ecemiş, S. & Aydoğan, M. (2002). *Kemeraltı koruma amaçlı imar planı revizyon raporu*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.

Tavares, D. S. (2021). The relationship between intangible cultural heritage and urban resilience: A systematic literature review. *Sustainability*, 13(22), 12921. https://doi.org/10.3390/su132212921

Tekeli, İ. (2017). *İzmir-Tarih projesi tasarım stratejisi raporu*. İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi.

UNESCO. (2003). *Somut olmayan kültürel mirasın korunması sözleşmesi*. Paris. Erişim tarihi: 8 Kasım 2025, https://www.unesco.org.tr

UNESCO. (2025). *Somut Olmayan Kültürel Miras Listeleri*. Erişim tarihi: 6 Temmuz 2026, https://unesco.org.tr/Pages/126/123/UNESCO-Somut-Olmayan-K%C3%BClt%C3%BCrel-Miras-Listeleri

Ürer, H. (2002). *İzmir hamamları*. Ankara: Kültür Bakanlığı.

Ye, X., Ruan, Y., Xia, S. & Gu, L. (2025). Adoption of digital intangible cultural heritage: A configurational study integrating UTAUT2 and immersion theory. *Humanities and Social Sciences Communications*, 12(1), 1–17. https://doi.org/10.1057/s41599-024-04222-8

EXTENDED SUMMARY

Research Problem:

Intangible cultural heritage, which is not understood, is at risk of disappearing due to changing socio-cultural structures. Therefore, efforts must be made to understand this heritage so that unique arts, crafts, and traditional activities can survive. In this context, the aim of this study is to identify intangible cultural heritage in the field of traditional architecture and to guide appropriate conservation efforts in this area.

Research Questions:

What are the intangible cultural heritage elements associated with İzmir Anafartalar Street and its surroundings, that stand out for their unique identity?

How can the intangible cultural heritage elements of Anafartalar Street and its surroundings be preserved and passed down the future generations?

Literature Review:

While work on intangible cultural heritage (ICH) is carried out within the framework of UNESCO through member states, the subject is also addressed in the literature. Kurin (2004) states that the Convention for the Protection of Intangible Cultural Heritage addresses issues of public participation, representation, sustainability, ethical values, and the living nature of the heritage. Smith (2006) argues that heritage is not merely the preservation of the past, but also the reshaping of social identity. Hafstein (2009) examines how the List of Intangible Cultural Heritage transforms cultural practices and addresses the issue of representation. Oğuz (2009) defines the development process of intangible cultural heritage and its relationship with cultural diversity, thereby offering a critical analysis of approaches to this issue in Turkey. Alivizatou (2012) offers a proposal for a system that prioritizes participants and the community by introducing a new perspective on the concept of traditional museology in terms of the documentation and exhibition of intangible cultural heritage. Tavares (2021) examines the relationship between this legacy and urban resilience in the context of local solidarity, social bonds, and crisis management. Ölçer Özünel (2023) examines the topic of sustainable development in detail from the perspective of intangible cultural heritage. Ye, Ruan, Xia, and Gu (2025) identify the factors that support the public's engagement with intangible cultural heritage through digitization, highlighting the importance of user-centered design and social interaction. Although intangible cultural heritage is addressed in documents and literature, studies on this topic are not as widespread as those on natural and tangible cultural heritage. Studies on intangible cultural heritage in the field of traditional architecture, however, remain within a more limited scope (Akyıldız & Olğun, 2020; Sarıbekiroğlu & Kul, 2022; Karakul Türk, 2023). This study, which focuses on the intangible cultural heritage of Anafartalar Street, is unique in that it examines ICH in an integrated manner alongside the physical spaces that constitute this heritage and analyzes the subject through the lens of the city's most significant axis, which also has a rich history.

The intangible cultural heritage of the street has been researched and revealed in order to feel the spirit of the city and bear witness to its history, in terms of its vitality and preservation. Revealing this heritage is important for the sustainability of the community's urban memory and sense of belonging to the area. Anafartalar Street

and its surroundings have been the subject of numerous publications (Atay, 1978; Akurgal, 1993; Taner, Ecemiş & Aydoğan, 2002; Cadoux, 2003; Göregenli, 2009; Beyru, 2011; Kılıç, 2012; Tekeli, 2017; Kalaycı Önaç, Birişçi & Karcı Demirkol, 2020; Derdiçok, 2023; Karadaş, İlhan, Vardar, Öner & Ersoy, 2023), there is no study that comprehensively addresses intangible cultural heritage elements. This study provides a unique contribution to research on the subject in terms of identifying intangible cultural heritage and guiding conservation efforts. It is also significant in terms of documenting the buildings where arts and crafts that were once located on this axis and its surroundings, and which are now more prominently on the agenda within the scope of intangible cultural heritage, are still practiced and leave their mark on the area. In this context, the study contributes to the literature and the field.

Methodology:

This study employed both historical and comparative methods. The historical method was used to examine the development, change, and continuity of the area over time. Within the scope of the historical method, archival documents, old maps, plans, and photographs were examined. Thus, the historical background of the current situation was determined, and its continuity was established. The comparative method was used to reveal the similarities and differences within the study area itself. Within the scope of the comparative method, different periods, regions, and social contexts were examined. In this way, urban identity, the traces of intangible cultural heritage in different regions, and approaches to its preservation were evaluated.

Findings and Discussion

This study examines Anafartalar Street and its surroundings, which hold a significant place in the silhouette of Izmir and in the collective memory of its people, reflecting important aspects of their lives, in terms of intangible cultural heritage values. In this context, the Kemeraltı urban site was considered in two regions and four sections. The intangible cultural heritage elements of the two regions of Izmir's Anafartalar Street and its surroundings were analyzed and examined holistically; the aim was to identify existing, endangered, and extinct values to guide conservation decisions. In this context, the analysis identified and mapped spaces related to beliefs, areas related to life, spaces related to rituals concerning bathing culture, spaces related to coffee culture and social life, spaces leaving traces in the context of food culture, and finally, traces of surviving or disappearing crafts. Within the context of the intangible cultural heritage analysis, the spatial equivalent of each of the values grouped under six main headings was indicated, and selected examples for each were explained and evaluated. Furthermore, it was determined that one of the characteristic features of the Kemeraltı Bazaar is the continuity of specific functions in specific areas through streets and sub-bazaars. By examining old maps of the city, it was observed that street names indicated sub-bazaars. In this context, 22 sub-bazaars were identified and shown on the map.

In light of these observations, it would be appropriate to ensure that these values, which are an integral part of the spirit of the place, are not overlooked in studies to be carried out in the area, whether at the scale of a single building or the fabric of the city. For example, the Şükran Restaurant, which was once frequented by the city's elite and had become part of the city's identity, was located in the New Şükran Hotel, which has been restored as the Filibeli Han. Although this venue still exists, it appears that it no longer serves its original function, having been converted into a clothing store and café, and the pool in its courtyard has been removed. Similarly, Meserret Han has been transformed into a clothing store. However, it is important to continue integrating spatial traces with vital traces. In terms of crafts, some masters have stated that there is not as much interest as before, that maintaining the master-apprentice relationship is difficult today, that industrial production negatively affects their work, and that they are struggling economically. In order to ensure cultural continuity in handicrafts and to pass on traditional production techniques from generation to generation, these crafts should be supported and developed.

Conclusion

Throughout history, Kemeraltı has always been a vibrant, lively place-a labyrinth where one can almost lose oneself-a striking space experienced through all the senses. Beyond being the city’s commercial center, it has

been the beating heart of the city, where all aspects of life unfold. In this context, when one thinks of Izmir and life itself, Kemeraltı is perhaps the first place that comes to mind. It is a place where one might find their way by following the scent of coffee, or by following a sound, and where one can find everything they need. In light of the findings from field studies, it would be appropriate not to overlook these values-which are an integral part of the spirit of the place-in projects at both the individual building and urban fabric scales. This study, which is primarily based on fieldwork, focuses on Anafartalar Street-one of the most important thoroughfares in Kemeraltı, the beating heart of the city-and its immediate surroundings. Within the context of holistic preservation, it aims to identify SOKÜM values that cannot be separated from the area's tangible cultural heritage and gain even greater significance in conjunction with it, to ensure their sustainability, revitalizing those that existed in the past but no longer exist today. In this context, the SOKÜM studies related to the area will shed light on and guide all subsequent work.